

*Слободцова І. В.,
доцент кафедри німецької мови та перекладу
Українсько-німецького навчально-наукового інституту
Одеського національного політехнічного університету*

*Панчук Л. В.,
старший викладач кафедри німецької мови та перекладу
Українсько-німецького навчально-наукового інституту
Одеського національного політехнічного університету*

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню проблем організації самостійної роботи студентів технічних вищих навчальних закладів у процесі оволодіння іноземними мовами. Детально досліджуються етапи підготовки студентів до самостійної роботи та її проведення в умовах аудиторного та позааудиторного навчання. У статті розкриваються основні фактори, які найбільше впливають на процес набуття та засвоєння певних навиків і вмій у різних аспектах самостійного вивчення іноземної мови. Відповідні фактори були виявлені шляхом проведення опитування серед студентів технічного вишу, котрі вивчають іноземну мову, а саме німецьку, нарівні з основними технічними дисциплінами протягом всього періоду навчання. На основі вищезгаданих факторів і відповідей опитаних студентів було зроблено висновки щодо перешкод і покращення процесу самостійної роботи студентів на різних етапах навчання.

Ключові слова: самостійна робота, технічний університет, позааудиторне навчання, вміння, навик, організація, іноземна мова, фактор, професійний ріст.

Постановка проблеми. Сучасний світ живе в шаленому темпі. Все навкруги розвивається, модернізується та виходить на нові рівні. Не є винятком і система освіти вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ). За часи незалежності України кількість ВНЗ значно зросла. У 1990–1991 рр. в Україні нараховувалося 149 вишів. За даними Державної служби статистики, в 2015 р. їх кількість склала 520, а на початок 2017/18 навчального року в Україні діяв 661 ВНЗ. У зв'язку з цим збільшилася і кількість студентів, на 2016 рік їх кількість склала 1 375 200, а на 2017/18 навчальний рік – 1 538 565 студентів [1].

На жаль, у багатьох ВНЗ через нестачу державного фінансування та ряд інших перепон за останні роки було зменшено нарахування лекційних і практичних годин за рахунок скорочення навчального періоду кожного семестру. Не лише ці фактори, а й нововведення та реформування системи освіти, пов'язані з процесами євроінтеграції та впровадженням у навчальний процес ВНЗ України вимог Болонської системи, впливають на методи та форми освіти сьогодення. Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості професіонала, здатного весь час самостійно розвиватися, розширювати свій кругозір, опираючись на сучасні тенденції та інноваційні технології. Новітні програми Міністерства освіти і науки України відводять на самостійну роботу студентів близько 30% загального обсягу навчального часу. Стає зрозуміло,

що значна частина навчального матеріалу виноситься на самостійне опрацювання студентами. Сьогодні самостійна робота є важливою частиною навчального процесу.

Що ж таке «самостійна робота студентів» (далі – СРС)? Єдиного визначення цього терміна не існує. Багато фахівців трактують це поняття по-різному. Здебільшого самостійна робота визначається як спланована, організаційно та методично спрямована викладачем діяльність студентів із засвоєння предмета та надбання професійних компетенцій, що проводиться як у межах, так і поза межами аудиторної навчальної роботи [2]. К.Д. Ушинський вважав, що лише самостійна робота нашоухе студента на самостійні думки. Самостійність у навчанні підвищує увагу студентів до вивчення певного матеріалу, активізує мислення, виховує більш серйозне та відповідальне ставлення до навчання та роботи [3]. Отже, і для студентів, котрі вивчають іноземну мову в технічних ВНЗ, така форма навчання не є винятком. Самостійна робота – невід'ємна складова частина процесу засвоєння програми вивчення іноземної мови й оволодіння професіоналізмом у відповідній сфері. Для полегшення виконання цього різновиду навчання існує велика кількість методичних вказівок, які призначені для ознайомлення з формами та методами самостійної роботи студентів на всіх рівнях вивчення мови, висвітлюють різноманітні види контролю такого характеру робіт і методичні рекомендації щодо засвоєння іноземної мови в кожному з аспектів. Самостійну роботу студентів розподіляють переважно на дві форми: аудиторну та позааудиторну. У кожній з них є багато різних видів діяльності. Найголовніше в такій діяльності – набуття та засвоєння певних навиків і вмій у різних аспектах вивчення іноземної мови. Це може бути виконання різних завдань на засвоєння вивченого матеріалу, робота з підручниками, певними документами, додатковою літературою, даними відповідної сфери зі всевітньої комп'ютерної мережі, підготовка рефератів і презентацій на завчасно обговорені з викладачем теми. Також на самостійне опрацювання може виноситися й науково-дослідницька або ж творча робота в певній сфері вивчення та професійного оволодіння іноземною мовою.

Незважаючи на велику кількість годин, відведених на самостійне опрацювання навчального матеріалу та виконання необхідних завдань, роль ВНЗ, насамперед викладача, дуже значуща. Адже саме викладач має спрямувати та навчити студента самостійно опрацювати певний навчальний матеріал правильно та продуктивно. На організацію, проведення само-

стійної роботи та досягнення найбільш бажаного результату впливають такі чинники:

– матеріально-технічна база (навчально-методичні посібники, інноваційні технології, доступні інформаційні ресурси та ін.);

– контроль та оцінювання виконання завдань (проведення індивідуальних консультацій викладачем або ж участь у колективних навчально-наукових заходах, таких як конференції, олімпіади, презентації тощо);

– сприятливий психоемоційний фон (спокійне та зрівноважене використання часу на самонавчання, соціальне оточення, здоров'я, сімейні обставини).

Існує декілька етапів підготовки студентів до самостійної роботи та її проведення, яких обидві сторони навчання (викладач і студент) повинні обов'язково дотримуватися. Але всі ці етапи можна звести до 2 основних етапів організації СРС. Перший – початкова організація, в якій викладач має безпосередньо брати участь. На цьому етапі викладач знайомить студента з темою, метою, обсягом та оформленням роботи, відведеним часом для її виконання. Особливе значення має саме допомога та професійна настанова викладача для студентів технічних вишів у вивченні іноземної мови. У цей період викладач повинен надати студенту певні знання та спрямувати його до набуття навиків у кожному напрямі вивчення іноземної мови (граматиці, читанні та перекладі, вимові, письмі). Адже левова частка самостійної роботи припадає на завдання, призначені для тренування отриманого раніше навчального матеріалу та набутих в аудиторних заняттях навиків. Тож завдання для самостійної роботи повинні зацікавлювати студентів і посилювати їх інтерес до самостійного навчання, до підвищення свого рівня володіння певною іноземною мовою. Такі завдання мають бути зрозумілими та посильними для виконання. Другий етап – самоорганізація, в якому студент набуває самостійно певних знань і навиків без безпосередньої участі викладача. Але викладач і надалі повинен контролювати виконання роботи й оцінювати її (різні консультації, перевірки робіт тощо). Більшість викладачів вишів мають достатній досвід у роботі зі студентами та вміють правильно підготувати їх до виконання певного виду завдання в позааудиторному навчанні, за рахунок підвищення кваліфікації, вебінарів, обміну досвідом з іншими колегами. Отже, перший етап організації самостійної роботи практично в усіх ВНЗ однаковий згідно з вимогами програм Міністерства освіти і науки України щодо роботи такого характеру. Та все ж за умов частково самостійного навчання викладач, готуючи завдання для самостійного опрацювання, повинен брати до уваги інтереси та захоплення того чи іншого студента, і таким чином стимулювати пізнавальний інтерес до самостійного освоєння певного матеріалу. Після ознайомлення з вимогами та правилами щодо виконання самостійної роботи настає другий етап організації СРС. Саме в цей період, на другому етапі, у більшості студентів різних фахових спрямувань виникають певні проблеми із засвоєнням набутих в аудиторному навчанні навиків і вмінь. Що ж саме не дозволяє студентам використовувати час, відведений на самостійну роботу? Які життєві обставини та потреби впливають на якість самоосвіти? Які проблеми виникають в організації та проведенні СРС? Оскільки тема дуже важлива і стосується безпосередньо студентів, саме ці питання ми й поставили студентам Одеського національного політехнічного університету. В опитуванні

брали участь студенти 1 та 2 курсів навчання Українсько-німецького навчально-наукового інституту. На цьому факультеті всі студенти поряд із технічними спеціальностями вивчають також німецьку мову у відповідних напрямках. Факультет зарекомендував себе на високому рівні, тому студенти намагаються відповідати заданій «планці», що виражається в засвоєнні більшого об'єму навчального матеріалу і впливає на навантаження в СРС. Багато хто зі студентів пожвавішали після почутої теми, бо саме для більшості з них питання організації самостійної роботи, поєднання самостійного навчання (в позааудиторний період) із повсякденним життям дуже важливе та подекуди проблематичне. Під час обговорення теми було зрозуміло, що багатьом студентам не байдуже, як і для чого вони вчать. Серед опитаних 100 студентів близько 90% щиро зраділи не лише через інтерес, що виник до них у межах навчальної програми, а й через зацікавленість, пов'язану з їхніми проблемами й особистісними якостями кожного. Студенти проявляли ініціативу в дискусії, виражали свої думки й емоції про переваги та недоліки СРС, намагалися висловити побажання щодо різних форм навчання та із захопленням розповідали про власні методи самоосвіти. Серед відповідей і роздумів, отриманих під час бесіди зі студентами, ми виділили найбільш хвилюючі та проблемні фактори, що певною мірою впливають на організацію СРС і заважають студентам правильно та раціонально виконувати самостійну роботу поза аудиторним навчанням.

№	Фактор	Кількість студентів (%)
1	Самоорганізація	93
2	Технічний фактор	66
3	Пізнавальна активність	41
4	Мотивація	38
5	Соціальний фактор	24

Відповідно до кожного фактора, який впливає на організацію та проведення самостійної роботи, студенти висловлювали своє ставлення, думки та певні побажання для покращення самостійного навчання.

1. Самоорганізація. Більшість студентів визнали своє невміння правильно та вчасно долучатися до самостійного навчання, раціонально розраховувати навантаження. Для великої кількості людей ця якість також є розкішшю, тому не дивно, що люди 17–19 років, які психологічно та морально ще не зміцніли і не дозріли до «дорослого життя», не вміють самостійно зосереджуватися та налаштуватися на певну роботу. Існує декілька причин такого ставлення до самостійності в навчанні, але відправною точкою в цьому процесі слугують сімейні стосунки. Про роль сім'ї та найближчого оточення у становленні особистості та самодисциплінуванні нерідко забувають. Але питання сімейних стосунків, що впливає на розвиток індивідуальності, характеру й особистісних якостей, дійсно дуже важливе. Сьогодні більшість батьків заклопотані власною робочою зайнятістю, особистим життям, через що втрачається зв'язок із дітьми. Багато батьків перекладають відповідальність за навчання та виховання дітей на школу. Діти змалечку користуються сучасними гаджетами, неконтрольоване використання яких іноді може призводити до небажаних наслідків, впливати на психоемоційний стан дітей. По суті, діти виростають «одинаками», не маючи правильних орієнтирів у житті, що, звісно, до позитивних результатів у вихованні дисципліни, саморозвитку, навчанні та самостійності не призведе.

2. Технічний фактор. За умов сучасного розвитку та користування інноваційними технічними пристроями у повсякденному житті цей фактор також має велике значення та вплив на СРС і навчання загалом. Вміння та можливість користуватися сучасними технічними засобами в процесі самостійної роботи значною мірою може допомогти як студенту, так і викладачеві. За нинішнього темпу життя такий спосіб спілкування між студентом і викладачем, як «онлайн-зв'язок», слугував би чудовим допоміжним засобом для досягнення максимального взаєморозуміння та вчасного контролю виконаного завдання. Маючи мобільні телефони та можливість спілкуватися електронною поштою, багато студентів і викладачів не завжди можуть вчасно вийти на зв'язок і проконсультуватися або ж проконтролювати хід виконання того чи іншого завдання. Відсутність технічного каналу зв'язку в період позааудиторного самостійного навчання стає перешкодою для досягнення найбільш бажаного результату. Ще однією проблемою, характерною не лише для нашого навчального закладу, а й для більшості вишів нашої країни, є відсутність або ж недостатнє облаштування спеціальних мультимедійних кабінетів і комп'ютерних класів, у яких студенти могли б протягом всього періоду навчання займатися розвитком комунікативних навиків і вмінь, виконувати вправи з аудіювання. Виконання таких завдань значно краще вплинуло б на результат самостійної роботи та підвищило б рівень володіння іноземною мовою.

3. Пізнавальна активність – особистісна якість людини, різновид соціальної активності, що проявляється у навчанні. Активність такого типу формується протягом всього навчального процесу в аудиторній формі, а також у період самостійного навчання. Одним із найважливіших критеріїв пізнавальної активності, необхідного для продуктивного навчання, у т. ч. для самостійної роботи, є пізнавальний інтерес [4]. Отримавши достатній об'єм знань у процесі лекційних занять і коректне завдання на самостійне опрацювання, студент, достатньо обізнаний і зацікавлений у подальшому прогресі своєї особистості, працюватиме над покращенням своїх вмінь і навиків з інтересом та наполегливістю в позааудиторній формі. Але є група студентів, котрі інакше ставляться до навчання. За відсутності пізнавальної активності в аудиторному навчанні студенти не виказують своєї зацікавленості в перебігу занять, надають перевагу пасивному спостереженню, відволікаються на сторонні речі, через що не здобувають необхідного обсягу інформації, що призводить до неякісного засвоєння певного матеріалу та здобуття навиків оволодіння іноземною мовою. Таким чином, у процесі самостійної роботи студенти з подібним ставленням до навчання не досягають поставлених цілей і майже безрезультатно проводять виділений час на самостійне опрацювання певного навчального матеріалу.

4. Мотивація. Одним із факторів навчання є мотивація, а саме мотивація до результату навчання та необхідного багажу вмінь і навиків для досконалого оволодіння майбутньою професією. Студенти повинні розуміти та бачити своє майбутнє після закінчення ВНЗ. На жаль, деякі студенти не розуміють повною мірою значення своєї майбутньої професії й особливості її застосування після завершення навчання. Тому для певної кількості студентів питання подальшого працевлаштування залишається відкритим і незрозумілим до самого закінчення вишу. Нині вже не існує такого явища, як державне працевлаштування за розподілом, тому випускники самостійно повинні знаходити собі

місце роботи після закінчення навчального закладу. Для деяких студентів цей нюанс, а саме розуміння специфіки своєї професії та її застосування на ринку праці, виявився проблемою, результатом чого є зменшення прагнення до самонавчання, розвитку та набуття професійних якостей, вмінь і навиків.

5. Соціальний фактор. Для кожної людини існують певні норми життя, які необхідно задовольняти фінансово. Сьогодні держава значно скоротила кількість бюджетних місць, суттєво зросла виплата за контрактом у ВНЗ, підвищилися ціни на всі послуги та на продукти харчування зокрема. Всі перераховані та інші причини призводять до того, що студентам необхідно знаходити додатковий фінансовий прибуток. За результатами опитування, студенти змушені «підзаробляти» в різних організаціях після аудиторного навчання, а це призводить до зменшення кількості годин, відведених на самостійну роботу, що і є одним із впливових факторів на якість освіти деяких студентів. Як наслідок, отримуємо недостатнє або ж і зовсім незадовільне засвоєння й опрацювання навчального та навчально-наукowego матеріалу в процесі самостійної роботи.

Після проведеного опитування студентів на тему організації самостійного виконання завдань, після почутих проблем і побажань, пов'язаних саме з таким різновидом роботи, ми дійшли певних висновків про шляхи покращення загального процесу навчання, саморозвитку, професійного становлення та зростання. Отже, яких саме критеріїв потрібно дотримуватися під час підготовки та проведення СРС? Здавалося б, все зрозуміло чітко та ясно. Та все ж проблеми існують і потребують вирішення. Для досягнення максимально позитивних результатів, не лише під час виконання самостійної роботи, а й в аудиторному навчанні, слід діяти за певним планом. Починаючи з перших днів навчання у вищій школі, необхідно *попередньо привчати студентів до самостійної роботи*, будь-то звичайне домашнє завдання чи дослідницько-пізнавальна робота з певної теми, вивченої під час спільних занять. Так, протягом семестрової роботи в аудиторії студент краще підготується до самостійного виконання певного виду завдання. Аби налаштуватися на рівномірне, раціональне використання часу та ресурсів в період самостійної роботи, необхідно *скласти план виконання завдань на щодень до початку самонавчання*, було б краще розробити такий план разом із викладачем, визначитися з темою, метою, об'ємом і строками виконання отриманого завдання. Щодня, керуючись цим планом і виховуючи в собі дисципліну, студент розподілятиме свою роботу правильно та без надмірного навантаження, крокуючи до досягнення поставлених цілей.

Значно полегшили та покращили б проведення СРС можливість *відвідування читальних залів із сучасною навчально-методичною літературою; робота в мультимедійних класах із застосуванням інноваційних технологій; доступність, аудіо- та відеоматеріалу* в зручний для студента час; можливість *демонстрації та практичного застосування набутих комунікативних навиків у процесі спілкування з носіями мови* або ж зі своїми одногрупниками в певних рольових діалогах чи під час обговорення деяких ситуативних моментів на відповідні теми. Беручи до уваги графік проведення лекційних і практичних занять у *зимову пору року*, фактичну відсутність їх в аудиторному варіанті протягом двох місяців, було б не погано ввести такий вид навчання, як *«дистанційне навчання»*, адже раціональне застосування сучасних інформаційних

технологій – один із методів досягнення найвищих результатів у навчанні. У Московському державному індустріальному університеті була розроблена мобільна система дистанційного навчання КІП-М (комп'ютерна інтелектуальна підтримка на основі мобільного зв'язку). Ця програма передбачала швидку передачу індивідуальних завдань студенту, а також перевірку й оцінювання виконаних завдань у режимі онлайн, контроль і самоконтроль, допомогу у разі неправильного розуміння та виконання навчального матеріалу [5]. Відповідну програму можна застосовувати в будь-який час доби. У разі використання такого методу в період позааудиторного навчання можливе більш якісне та продуктивне проведення роботи у певній сфері вивчення іноземної мови. Окрім матеріально-технічних факторів, значну роль у проведенні самостійної роботи відіграє також психологічний стан. Кожній людині для повноцінного та гармонійного існування потрібні адекватні соціальні відносини. Для деяких студентів «позитивне» ставлення викладачів до них відіграє важливу роль. У вітчизняній педагогічній психології наприкінці XIX ст. «особистісні якості» викладача були згадані П.Ф. Каптеревим як один із важливих факторів успішності педагогічної діяльності [6]. Тому для досягнення сприятливого спілкування та взаєморозуміння викладач повинен враховувати індивідуальні особливості, інтереси та загальний розвиток кожного студента. Таке прихильне та доброзичливе ставлення викладача до студента спонукатиме останнього до кращого виконання певного завдання, призведе до сильнішої мотивації та бажання професійного розвитку.

Лише за умов виконання вищенаведених рекомендацій у проведенні самостійної роботи можливе повноцінне та якісне набуття, засвоєння необхідних компетенцій для професійного оволодіння студентом іноземною мовою.

Література:

1. «Вища освіта». Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: <https://vnz.org.ua>.
2. Буряк В.К. Самостоятельная работа учащихся. Москва : Просвещение, 1984. 164 с.
3. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. *Собрание соч.* Т. 1. Москва – Ленинград, 1990. 820 с.
4. Энциклопедический словарь педагога. Основы духовной культуры. Екатеринбург, 2000.
5. Гареев Р.Т., Зиновкина М.М. Психологическая инерция и ее преодоление : модульно-кодое учебное пособие для использования в мобильной системе обучения КИП-М к циклу курсов по бесконфликтной адаптации и саморазвитию личности. Москва : МГИУ, 2005. 68 с.
6. Каптерев П.Ф. Дидактические очерки. Теория образования. *Избр. педагог. соч.* Москва, 1982.

Слободцова И. В., Панчук Л. В. Проблемы организации самостоятельной работы студентов высших технических учебных заведений

Аннотация. Статья посвящена проблемам организации самостоятельной работы студентов технических высших учебных заведений в процессе овладения иностранными языками. Детально исследуются этапы подготовки студентов к самостоятельной работе и ее проведения в условиях аудиторного и внеаудиторного обучения. В статье раскрываются основные факторы, влияющие на процесс приобретения и усвоения определенных навыков и умений в разных аспектах самостоятельного изучения иностранного языка. Соответствующие факторы были определены в результате проведения опроса среди студентов технического вуза, которые изучают иностранный язык, а именно немецкий, наряду с основными техническими дисциплинами на протяжении всего периода обучения. На основе вышеупомянутых факторов и ответов опрошенных студентов были сделаны выводы о преградах и улучшении процесса самостоятельной работы студентов на разных этапах обучения.

Ключевые слова: самостоятельная работа, технический университет, внеаудиторное обучение, умения, навыки, организация, иностранный язык, фактор, профессиональный рост.

Slobodtsova I., Panchuk L. Problems of independent work of students of technical higher education institutions

Summary. This article is devoted to disclosing problems of independent work of students of technical higher education institutions in the process of mastering foreign languages. The stages of preparation of students for independent work are investigated in details and its carrying out in the conditions of classroom and extracurricular training. The article reveals the main factors which have a great influence on the process of acquiring and mastering certain skills and abilities in different aspects of foreign language self-study. The relevant factors were determined as a result of the survey among students of technical university, who study foreign language, German exactly, as well as the basic technical disciplines during the whole period of training. On the basis of the above-mentioned factors and responses of interviewed students the conclusion were made on obstacles and improvement of the process of independent work of students at different stages of training.

Key words: independent work, technical university, extracurricular training, skills, abilities, disclosing, foreign language, factor, professional growth.